

УДК 343.1:65.012.8

С. В. ПЕНЬКОВ,

кандидат юридичних наук,

здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності

навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції

Харківського національного університету внутрішніх справ

МІСЦЕ ТА ЗМІСТ ОКРЕМИХ ТЕРМІНІВ У СФЕРІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІКИ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Проаналізовано зміст поняття «оперативна техніка», а також понять, які є дотичними до нього, та встановлено їх сутнісне співвідношення одне з одним. Виділено два підходи, які використовуються для об'єднання цих термінів в єдину систему. Зроблено висновок, що на сьогодні не існує єдиної думки щодо змісту поняття «оперативна техніка», яка є класичним засобом оперативно-розшукової діяльності. Встановлено, що терміни «спеціальна техніка», «оперативна техніка», «оперативно-технічні засоби», «спеціальні технічні засоби для зняття інформації з каналів зв'язку, інші засоби негласного отримання інформації» не можна ототожнювати, натомість вони співвідносяться між собою, як єдине і частка.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, оперативно-технічні засоби, оперативна техніка, спеціальна техніка, термінологія.

Penkov, S.V. (2015), "The place and content of some terms in the field of using equipment in operative and search activity" ["Місце та зміст окремих термінів у сфері застосування техніки в оперативно-розшуковій діяльності"], *Pravo i Bezpeka*, No. 3, pp. 83–87.

Постановка проблеми. Технічні засоби є ефективним інструментом протидії злочинності. Інтенсивність їх застосування визначає технологічний рівень правоохоронних органів, а також великою мірою впливає на ефективність їх роботи. З кожним роком можна спостерігати збільшення застосування відповідної техніки у роботі українських оперативних підрозділів. Так, якщо у 2008–2010 роках матеріали оперативно-технічних заходів використовувалися лише у кожному десятому випадку як докази у кримінальному судочинстві, то у 2011 році таке використання відбувалося у кожному восьмому випадку, а вже у 2012 році – у кожному шостому [1]. Надалі спостерігалася лише тенденція до зростання цих показників. Збільшення ролі технічних засобів в оперативно-розшуковій діяльності спричинило необхідність введення у правовий обіг специфічних термінів, які б позначали відповідну техніку.

Стан дослідження. Питання використання технічних засобів в оперативно-розшуковій діяльності досліджувались у роботах О. М. Бандурки, М. Л. Грібова, В. І. Декшне, О. Ф. Долженкова, П. А. Єрмакова, В. П. Захарова, А. В. Коваленка, М. О. Коровіна, О. В. Манжая, В. Я. Мацюка, В. А. Некрасова, Д. Й. Никифорчука, Ю. Ю. Орлова, М. М. Перепелиці, М. А. Погорецького, В. П. Сапальова, М. В. Салтєвського, Е. Ф. Толмачова, І. Ф. Хараберюша, В. В. Шендрика та інших. Але, незважаючи на достатню опрацьованість означеної теми за

суттю, залишається відкритим питання застосування відповідного термінологічного апарату. Його неузгодженість інколи спричиняє невизначеність та плутанину в розумінні структури оперативної техніки як засобу оперативно-розшукової діяльності.

Ця стаття має на меті проаналізувати зміст поняття «оперативна техніка», а також понять, які є дотичними до нього, та встановити їх сутнісне співвідношення одне з одним.

Виклад основного матеріалу. Технічні засоби в негласній роботі правоохоронних органів застосовуються вже достатньо тривалий час, що у другій половині ХХ ст. дозволило визначити їх як один із трьох класичних елементів, які утворюють структуру засобів оперативно-розшукової діяльності. Натомість в науці оперативно-розшукової діяльності немає єдиного розуміння цього терміна. Більше того, одне й те саме поняття може застосовуватися для опису різних технічних засобів.

Дослідження відповідної термінології дозволило виділити декілька основних дефініцій, вживаних для позначення застосування техніки в оперативно-розшуковій діяльності: «спеціальна техніка», «оперативна техніка», «оперативно-технічні засоби». Без заглиблення в етимологічний зміст означених термінів розглянемо окремі точки зору щодо їх тлумачення.

Під час наукового пошуку нами було виявлено, що для фактичного об'єднання цих термінів у єдину систему використовуються два підходи.

Згідно з першим, якого, наприклад, дотримується С. С. Єпіфанов зі своїми однодумцями, спеціальна техніка (сукупність технічних засобів і науково обґрунтованих прийомів їх правомірного використання уповноваженими на те працівниками правоохоронних органів з метою попередження і розкриття злочинів, інших правопорушень, розшуку злочинців, утримання під вартою засуджених, а також осіб, підозрюваних і звинувачених у здійсненні злочинів) поділяється на два види:

– спеціальну техніку загального призначення, яка застосовується правоохоронними органами у процесі охорони громадського порядку і забезпечення громадської безпеки, адміністративної діяльності, а також у сфері виконання кримінальних покарань;

– спеціальну техніку оперативно-розшукового призначення – сукупність технічних засобів і науково обґрунтованих спеціальних прийомів їх правомірного застосування оперативними апаратами у процесі здійснення оперативно-розшукових заходів. Ця техніка застосовується у сфері оперативно-розшукової діяльності оперативними працівниками чи, за їх вказівкою, іншими особами, як правило, негласно, з метою вирішення завдань, покладених на оперативно-розшукову діяльність і визначених законом [2, с. 8, 9].

Для позначення спеціальної техніки загального призначення М. В. Князєв, А. В. Мураїт, Д. В. Попандопуло у своїй роботі використовують термін «спеціальні засоби», під яким розуміють предмети, тварин, хімічні речовини, боєприпаси нелетальної дії, транспортні засоби, вибухові та інші технічні пристрої, які застосовуються на основі та на виконання нормативних актів працівниками (посадовими особами) та підрозділами органів внутрішніх справ з метою припинення правопорушень; виявлення, затримання, доставляння та конвоювання осіб, які їх вчиняють; забезпечення безпеки особового складу, а також осіб, які перебувають під охороною, рухомих і нерухомих об'єктів [3, с. 5].

Аналогічний термін використовується й іншими авторами, які розуміють під ним такі, що перебувають на озброєнні міліції і використовуювані нею у випадках і порядку, передбаченому законом, технічні вироби (пристрої, предмети, речовини) і службові тварини, які прямо призначені для здійснення примусового фізичного впливу на людину або матеріальні об'єкти [4, с. 22].

Як можна побачити, в описаному вище підході відсутній термін «оперативна техніка» та

похідні від нього. Натомість ці поняття зустрічаємо в іншому підході, який містить у собі значно глибшу інкапсуляцію вузьких термінів більш широкими.

Так, на думку І. Ф. Хараберюша, В. Я. Мациюка, В. А. Некрасова, О. І. Хараберюша, спеціальна техніка – це сукупність технічних, програмно-технічних та програмних засобів, спеціальних пристроїв, речовин, науково обґрунтованих тактичних прийомів та способів, що використовуються органами внутрішніх справ із суворим дотриманням законності щодо протидії злочинності. Оперативна техніка – це сукупність технічних, програмно-технічних і програмних засобів, спеціальних пристроїв, речовин та науково обґрунтованих тактичних прийомів і способів, що використовуються правоохоронними органами з метою виконання завдань оперативно-розшукової діяльності [5, с. 55–56]. Оперативно-технічні засоби становлять тільки частину оперативної техніки і включають, згідно з визначенням, технічні, програмно-технічні, програмні засоби, спеціальні пристрої та речовини, які використовуються у процесі оперативно-розшукової діяльності з метою ефективної протидії злочинності.

Як видно, автори виділяють у спеціальній техніці оперативну техніку та її складову – оперативно-технічні засоби. Порівнюючи поняття «оперативна техніка» та «спеціальна техніка оперативно-розшукового призначення», можна побачити, що в обох підходах по суті мова йде про одні й ті самі технічні засоби. Це простежується й у визначеннях інших науковців. Так російські автори, глибоко досліджуючи природу використання різних технологій в оперативно-розшуковій діяльності, зауважують, що оперативна техніка – це система спеціально розроблених або запозичених з інших сфер технічних засобів і науково обґрунтованих прийомів їх правомірного (переважно негласного) використання для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності у властивих для неї формах і методах [6, с. 168].

П. П. Підюков, Ю. В. Скудар та О. В. Камінська ототожнюють поняття «спеціальні оперативно-технічні засоби», «оперативні засоби» та «оперативно-технічні засоби» і вважають їх похідними від термінів «оперативно-розшукові заходи», «оперативно-розшукові дії» [7, с. 191].

На законодавчому рівні поняття «оперативно-технічні засоби» згадується у ст. 2 закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», у рамках надання визначення оперативно-розшукової діяльності. При цьому зміст

дефініції «оперативно-технічні засоби» не розкривається. Термін «оперативно-технічні засоби» також зустрічається в оперативно-розшукових законах Білорусі, Киргизії, Росії, Таджикистану [8, с. 136, 278, 339, 391]. В Азербайджані, Білорусі, Росії, Таджикистані також використовують дефініції «технічні засоби негласного одержання інформації» [8, с. 70, 137, 340, 392], в Азербайджані – «спеціальна техніка» [8, с. 75], у Казахстані, Киргизії, Росії – «спеціальні технічні засоби» [8, с. 224, 278, 339].

У нині скасованому наказі МВС України від 09.06.2011 № 309, яким затверджувався Перелік відомостей, що становлять службову інформацію в системі Міністерства внутрішніх справ, було окреслено деякі терміни у сфері застосування оперативно-технічних засобів. Так, у п. 1.4 згаданого Переліку термін «оперативно-технічні заходи», у рамках здійснення яких згідно з нормами відомчих наказів застосовуються оперативно-технічні засоби, трактувався як «система дій підрозділів органів внутрішніх справ з негласного впровадження і застосування спеціальної техніки для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності» [9].

Виходячи з указанного тлумачення, а також із практики органів внутрішніх справ, можна дійти висновку, що із поняттям «оперативно-технічні засоби» міцно корелюється інший термін – «спеціальні технічні засоби для зняття інформації з каналів зв'язку, інші засоби негласного отримання інформації» (СТЗ) – технічні, програмні засоби, устаткування, апаратура, прилади, пристрої, препарати та інші вироби, призначені (спеціально розроблені, виготовлені, запрограмовані, пристосовані) для негласного отримання інформації [10, п. 1.6]. Саме ці засоби, очевидно, малися на увазі, коли згадувалося застосування спеціальної техніки в оперативно-технічних заходах.

Замовниками розроблення, виготовлення та придбання СТЗ можуть бути центральні органи виконавчої влади, розвідувальні органи, підрозділи яких провадять оперативно-розшукову діяльність, міжнародні правоохоронні організації, спеціальні служби та правоохоронні органи іноземних держав [11, п. 2].

До СТЗ належать:

- спеціальні технічні засоби для негласного отримання та реєстрації аудіоінформації;
- спеціальні технічні засоби негласного візуального спостереження і фото-, теле- та відеодокументування;
- спеціальні технічні засоби для негласного отримання, реєстрації інформації з телекомунікаційних мереж;

- спеціальні технічні засоби негласного контролю кореспонденції;

- спеціальні технічні засоби негласного обстеження предметів і документів;

- спеціальні технічні засоби негласного проникнення у приміщення, транспортні засоби та інші об'єкти, а також негласного обстеження приміщень транспортних засобів та інших об'єктів;

- спеціальні технічні засоби негласного контролю за переміщенням транспортних засобів та інших об'єктів;

- спеціальні технічні засоби негласного отримання (зміни, знищення) інформації з технічних засобів її зберігання, обробки та передачі.

Ознаками приналежності виробів до СТЗ, спільними для всіх груп, є:

- мініатюрне виконання виробу в цілому або відокремленого модуля;

- конструктивне виконання виробів у вигляді безкорпусних мініатюрних модулів;

- використання під час проектування радіоелектронних виробів схемотехнічних або конструкторських рішень, спрямованих на протидію пошуковим радіоелектронним засобам.

Ознакою приналежності виробів до СТЗ є також їх конструктивне виконання у закамурфльованому вигляді або у вигляді, що передбачає їх камуфлювання [12, с. 92–93].

Водночас варто відмітити, що зміст дефініції «оперативно-технічні засоби» є ширшим за «СТЗ», враховуючи хоча б те, що під час застосування самих СТЗ може передбачатися використання й інших технічних засобів. Так само стосовно оперативно-технічних засобів поняття «оперативна техніка» є загальним, щодо якого, у свою чергу, є загальним поняття «спеціальна техніка». Враховуючи викладене, місце кожного з досліджених термінів можна наочно відобразити у вигляді схеми (рис. 1).

Рис. 1. Інкапсуляція спеціальної техніки

Підбиваючи **підсумки**, потрібно зазначити, що на сьогодні не існує єдиної думки щодо змісту поняття «оперативна техніка», яка є класичним засобом оперативно-розшукової діяльності. Дослідивши думки різних авторів, ми дійшли висновку, що терміни «спеціальна техніка»,

«оперативна техніка», «оперативно-технічні засоби», «спеціальні технічні засоби для зняття інформації з каналів зв'язку, інші засоби негласного отримання інформації» не можна отождествляти, натомість вони співвідносяться між собою, як єдине і частка.

Список використаних джерел

1. Інформація про стан законності в державі за 2008–2012 роки (відповідно до статті 2 Закону України «Про прокуратуру») [Електронний ресурс] // Генеральна прокуратура України : [офіц. сайт]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/vlada.html>.
2. Специальная техника правоохранительной деятельности (теоретические, правовые и организационные аспекты) : курс лекций / С. С. Епифанов, С. Н. Кленов, В. В. Попов, А. А. Иванов. – Вологда : Вологод. ин-т права и экономики ФСИН России, 2007. – 144 с.
3. Князев Н. В. Специальные средства органов внутренних дел Российской Федерации : учеб.-нагляд. пособие / Н. В. Князев, А. В. Мурайти, Д. В. Попандуполо ; МВД Российской Федерации, ГУВД по Ростов. обл. – Ростов н/Д : [Тип. ООО «Дон»], 2007. – 44 с.
4. Кулабухов В. В. Основы специальной техники : учеб. пособие / В. В. Кулабухов ; под ред. С. И. Соловьева и С. А. Ефимова. – М. : ЦОКР МВД России, 2005. – 96 с.
5. Хараберюш І. Ф. Використання оперативно-технічних засобів у протидії злочинам, що вчиняються у сфері нових інформаційних технологій : монографія / І. Ф. Хараберюш, В. Я. Мацюк, В. А. Некрасов, О. І. Хараберюш. – Київ : КНТ, 2007. – 196 с.
6. Халиков А. Н. Юридическое, техническое и информационно-аналитическое обеспечение оперативно-розыскной деятельности : учеб. пособие / А. Н. Халиков, Е. Н. Яковец, Н. И. Журавленко ; под ред. А. Н. Халикова. – М. : Юрлитинформ, 2010. – 472 с.
7. Підюков П. П. Використання у кримінальному судочинстві спеціальних технічних засобів під час здійснення негласних слідчих (розшукових) дій: історія, сучасний стан і перспективи / П. П. Підюков, Ю. В. Скудар, О. В. Камінська // Наука і правоохорона. – 2013. – № 1 (19). – С. 190–194.
8. Оперативно-розшукова діяльність та додержання державної таємниці в країнах СНД : зб. законів / уклад.: О. В. Кириченко, І. М. Зубач, О. В. Новіков, А. В. Білий. – Київ : Центр учб. літ., 2008. – 464 с.
9. Перелік відомостей, що становлять службову інформацію в системі Міністерства внутрішніх справ : затв. наказом МВС України від 09.06.2011 № 309 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/625096>.
10. Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації : затв. наказом Служби безпеки України від 31.01.2011 № 35 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 16 – Ст. 703.
11. Положення про порядок розроблення, виготовлення, реалізації та придбання спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 27.10.2001 № 1450 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1450-2001-п>. – Редакція від 01.11.2011.
12. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова компаративістика : монографія / [О. М. Бандурка, М. М. Перепелиця, О. В. Манжай та ін.]. – Харків : Золота миля, 2013. – 352 с., іл.

Надійшла до редколегії 15.10.2015

ПЕНЬКОВ С. В. МЕСТО И СОДЕРЖАНИЕ ОТДЕЛЬНЫХ ТЕРМИНОВ В СФЕРЕ ПРИМЕНЕНИЯ ТЕХНИКИ В ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Проанализировано содержание понятия «оперативная техника», а также понятий, которые являются близкими к нему, установлено их сущностное соотношение друг с другом. Выделены два подхода, используемые для объединения этих терминов в единую систему. Сделан вывод, что в настоящее время не существует единого мнения относительно содержания понятия «оперативная техника», которая является классическим средством оперативно-розыскной деятельности. Установлено, что термины «специальная техника», «оперативная техника», «оперативно-технические средства», «специальные технические средства для снятия информации с каналов связи, иные средства негласного получения информации» нельзя отождествлять, в то же время они соотносятся между собой, как единственное и частица.

Ключевые слова: оперативно-розыскная деятельность, оперативно-технические средства, оперативная техника, специальная техника, терминология.

PENKOV S. V. THE PLACE AND CONTENT OF SOME TERMS IN THE FIELD OF USING EQUIPMENT IN OPERATIVE AND SEARCH ACTIVITY

The content of the concept of «operative equipment» and also the concepts that are adjacent to it are analyzed; their essential relationship to each other is established. The relevance of the studied problem is grounded. It is emphasized that non-compliance of the corresponding terminological apparatus sometimes causes uncertainty and confusion in understanding the structure of the operative equipment as a mean of operative and search activities.

Two approaches used to combine studied terms in a single system are singled out. Each of these approaches is briefly considered; appropriate interpretations of the concepts are provided. It is emphasized that the first approach has no term of «operative equipment» and derived from it. Instead, these concepts are found in the second approach, which includes a much deeper encapsulation of narrow terms by wider ones. It is established that the content of the concepts of «operative equipment» and «special equipment of operative and research purpose» is strongly correlated with each other in both approaches.

With the use of a retrospective approach the author has analyzed the usage of all studied terms in Ukrainian legislation and legislations of the former Soviet Union countries. The definition, characteristics and classification of special technical means for the interception of information from channels of communication, other means of secret information getting are provided.

The author has concluded that today there is no consensus on the content of the concept of «operative equipment», which is a classic tool of operative and search activities. It is established that the terms «special equipment», «operative equipment», «operative and technical means», «special technical means for interception of information from channels of communications, other means of secret information getting» can not be identified, in return they are correlated to each other as one and share. By the example of the scheme the appropriate link is explained.

Keywords: *operative and search activity, operative and technical means, operative equipment, special equipment, terminology.*

УДК 342.9

О. Ю. ПРОКОПЕНКО,

*кандидат юридичних наук,
начальник кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету підготовки фахівців міліції громадської безпеки
та кримінальної міліції у справах дітей
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В РЕГІОНІ

З метою дослідження діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення правопорядку в регіоні виокремлено такі періоди функціонування органів внутрішніх справ: період революції та громадянської війни, початок існування (20–30-ті роки) СРСР, період Великої Вітчизняної війни, післявоєнний період, кінець існування та розпад СРСР. Зазначено, що наведені етапи починають свій відлік від створення першого офіційного централізованого відомства управління внутрішніми справами – Міністерства внутрішніх справ у складі Російської імперії.

Ключові слова: *органи внутрішніх справ, забезпечення правопорядку, історичний аналіз.*

Prokopenko, O.Y. (2015), "Historical analysis of internal affairs agencies' activity in keeping public order in the region" ["Istorychnyi analiz diialnosti orhaniv vnutrishnikh sprav shchodo zabezpechennia pravoporiadku v rehionii"], *Pravo i Bezpeka*, No. 3, pp. 87–93.

Постановка проблеми. Як відомо, дослідження сутності будь-якого явища буде неповноцінним без визначення його історичного коріння. Так, як зазначав свого часу відомий французький історик Марк Блок, незнання історії минулого призводить до нерозуміння сучасного [1, с. 91]. Не виникає сумніву, що актуальності наведений вислів не втратив і

сьогодні. Отже, дослідження історичних аспектів становлення та розвитку органів внутрішніх справ допоможе розкрити їх сутність, роль і місце у забезпеченні правопорядку в регіоні. При цьому, з огляду на вимоги щодо обсягу змістовного наповнення представленого дослідження, буде зроблено історичний аналіз діяльності органів внутрішніх справ щодо